

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Явор Милтенов

по процедура за придобиване на образователна и научна степен “доктор”
по професионално направление 2.1 Филология „Български език – Старобългарски език”
от Жени Валентинова Жикова, редовен докторант в Катедрата по
кирилометодиевистика (ФСФ, Софийски университет „Св. Климент Охридски”)

Тема на представяния дисертационен труд на Жени Жикова е „Учителното Евангелие на Константин Преславски – текстологични и лексикални проблеми”. Целите и задачите на изследването са прецизно формулирани в увода: от една страна, да се осъществи детайлно проучване на лексиката, а от друга, да се идентифицират евангелските цитати и да се проучи подхода, избран при препредаването им.

Учителното евангелие, както е известно, представлява сборник с неделни евангелски беседи, съставено от Константин Преславски през 90-те години на IX в. на базата на извадки от византийски източници, умело съчетани с части, създадени от старобългарския книжовник. Тези параметри поставят този сборник в изключително важна позиция като извор за езикови и текстологически проучвания, доколкото той се явява един от много малкото паметници от зората на старобългарската писмена култура, за който знаем със сигурност времето на създаване и името на неговия автор. За съжаление, в много отношения медиевистиката е все още в дълг към Учителното евангелие. Най-богата ексцерпция на езиков материал се открива в известния опис на А. Горски и К. Невоструев, издаден преди над 150 години, а работа по съпоставка на библейските референции досега не е предприемана. Дисертацията на Жени Жикова трябва да запълни именно тази празнина в изследователската традиция.

Няма съмнение, че дисертантката е съумяла да постигне поставените цели и задачи. Освен сполучливо избраната тема, за успеха и приносите на изследването допринася на първо място избраната методология. Вместо на частични наблюдения, Жикова е заложила на пълна и системна ексцерпция на езиков материал. За целта са привлечени всички известни славянски преписи, които се ползват според изданието на Мария Тихова. Освен това, изследването е проведено при непрекъсната консултация с

гръцкия оригинал според публикацията му от Джон Антъни Креймър. Този подход е задължително условие и гаранция за достигането до достоверни сведения за езиково-текстологическите характеристики на старобългарския архетип на Учителното евангелие.

В Първа глава на своята работа Жикова представя историята на проучванията върху произведенията на Константин Преславски, демонстрира добра библиографска осведоменост и познаване на значителна по обем и информативност научна литература. Що се отнася до Учителното евангелие, тя е успяла да се справи с разнопосочните понякога изводи на предходните изследователи и да достигне до една относително изчистена първоначална база, необходима за разработването на материала и контекстуализиране на изводите от неговия анализ.

Във Втора глава, която обхваща почти двеста печатни страници, дисертантката предприема всестранно проучване на лексиката на съчинението, съпроводено от класификация на ексцерпирания материал. Лексемите във всяка една подглава са изнесени като малки речникови статии, в които, където е необходимо, се прилага и контекст, а след това с различни подходи (съпоставка с лексикографски справочници, статистически, лингвистичен, семантичен анализ) се достига до заключения за основни характеристики на текста. Жикова установява, че в сравнение със старобългарските преводи от епохата употребата на гръцки заемки не е по-висока като честота от обичайното и се състои преди всичко в понятия и термини, които са били обичайни за книжовния старобългарски език. Що се отнася до използването на преславски лексикални синоними вместо или заедно с немаркирана лексика (наричана традиционно кирилometодиевска, охридска), изследването показва по-категоричното присъствие на лексеми от втората група. Но докато това е един очакван резултат за езика на Методиевия ученик Константин, то присъствието преславски пласт в авторските и преводните части на Учителното евангелие е знаково явление. По-нататък в тази глава от дисертацията са проучени пространно и детайлно сложните думи с оглед на принципите на калкиране и предпочитаните словообразователни модели. Особено интересни са примерите за *composita*, които не са мотивирани от гръцкия текст, на които Жикова отделя специално внимание като източник за авторския стил и преводаческа техника. Значителен принос на труда е изолирането чрез сравнение със широк кръг речници и издания на над сто лексеми с рядка употреба и над четиридесет

нарах legomena. Този материал е изключително ценен за историческата лексикология и лексикография, а част от него навярно може да се превърне в маркер за атрибуиране на други текстове.

В Трета глава дисертантката преминава към съпоставителен анализ на евангелските цитати в Учителното евангелие. След като са идентифицирани, те са групирани в зависимост от това дали имат или не гръцки образец в катената, издадена от Креймър. След това различията между съпоставяните текстове (Учително евангелие, старобългарски евангелия, гръцка катена, новозаветен текст по изданието на Е. Нестле и К. Аланд) са разгледани като лексикални, морфологични, словоредни и текстологични различия. Заключениеята тук съвпадат до голяма степен с резултатите от анализа на лексиката: в Учителното евангелие са запазени следите от древна традиция на евангелския текст, възхождаща към първоучителите, но също така се забелязват и наслоявания, характерни за източнобългарската традиция. Обилният и убедителен материал още веднъж показва, че старобългарските книжовници, макар и повлияни от образованието и съвременната им практика, не са се чувствали длъжни да препредават библейските пасажии идентично с най-авторитетните кодекси, които са им били на разположение.

Накрая, в Заключениеето, Жикова добре е формулирала основните изводи, като е поставила важни акценти, които иначе са бегло засегнати на страниците на същинското изследване.

Жени Жикова има пет публикации и няколко доклада на научни форуми по темата на дисертацията. Представеният автореферат отразява в съкратен вид съдържанието и всички важни аспекти на изследването.

Намирам, че трудът в този си вид има всички качества на дисертация за придобиване на образователната и научната степен степен „доктор“. Значителната по обем и трудоемка работа по събиране, класифициране и съпоставка на езиков материал е извършена на високо равнище, от което личи добрата подготовка на докторантката и умение да прилага различни методологически подходи. Изследването има важно значение за установяване на езиковите характеристики на Учителното евангелие и на авторския стил на Константин Преславски, а в по-общ план – и за изясняване на проблеми, свързани с ранната техника на превода и старобългарската

книжовна норма. Затова убедено ще гласувам положително на Ж. Жикова да бъде присъдена образователната и научната степен „доктор“.

17.03.2017

доц. д-р Явор Милтенов